

شناسایی و اولویت‌بندی آثار و پیامدهای منفی استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی با رویکرد تحلیل سلسله‌مراتبی فازی (مطالعه‌ای موردی از دیدگاه دانشجویان دانشگاه سیستان و بلوچستان) [◇]

سنا جاوید¹
رضا صدری²
حبیب‌الله سالارزهی³
الهام نوروزی چشمه‌علی⁴

چکیده

هدف: هدف این مطالعه، شناسایی و اولویت‌بندی اثرات منفی استفاده دانشجویان از شبکه‌های اجتماعی مجازی بوده است. **روش:** این پژوهش از نوع توصیفی - پیمایشی، در بین دانشجویان دانشگاه سیستان و بلوچستان در سال تحصیلی 95-1394 و با استفاده از روش AHP فازی چانگ انجام شده است که از بین آنها 34 نفر در هر دو مرحله به سؤالات پرسشنامه‌ها پاسخ داده‌اند. **یافته‌ها:** 100 درصد افراد نمونه آماری، از این شبکه‌ها استفاده کرده‌اند که این امر حاکی از گسترش استفاده از شبکه‌های اجتماعی در میان دانشجویان بوده است و عوامل نگرش دانشجویان به ارزشهای غیر سنتی و شکل‌گیری خرده‌فرهنگها، به وجود آمدن ناامنی و فرهنگ مصرف‌کنندگی و انتشار مطالب آموزشی غیر معتبر با مقدار یکسان 0,120 بالاترین اثر مخرب را از نظر دانشجویان داشته‌اند. **نتیجه‌گیری:** نگرش کلی دانشجویان هنگام پاسخگویی، بیشتر مبتنی بر روند آموزشی بوده و به عقیده آنها عوامل به وجود آمدن ناامنی و فرهنگ مصرف‌کنندگی، استفاده نادرست و غیر آموزشی از برنامه‌ها داده نگرش دانشجویان به سمت ارزشها و باورهای اجتماعی غیرسنتی هویتی و شکل‌گیری خرده فرهنگهای مختلف و انتشار مطالب آموزشی غیر معتبر یا نادرست دارای ارزشی برابر بوده و از دیدگاه دانشجویان دارای بالاترین اهمیت‌اند.

واژگان کلیدی: AHP، فضای مجازی، شبکه اجتماعی، فازی.

◇ دریافت مقاله: 95/04/16؛ تصویب نهایی: 96/02/10.

1. کارشناس ارشد مدیریت فناوری اطلاعات، گرایش کسب و کار الکترونیک. دانشگاه سیستان و بلوچستان (نویسنده مسئول) / نشانی: زاهدان؛ خیابان دانشگاه، دانشگاه سیستان و بلوچستان / شماره: 0054-33431063 // Email: javid_sana@yahoo.com
2. کارشناس ارشد MBA گرایش استراتژی، دانشگاه شیراز.
3. دکترای تخصصی مدیریت، گرایش خط‌مشی‌گذاری عمومی. دانشیار و معاون آموزشی دانشکده مدیریت دانشگاه سیستان و بلوچستان.
4. کارشناس ارشد کارآفرینی، دانشگاه سیستان و بلوچستان.

الف) مقدمه

در دنیای دیجیتال، پیشرفتهای حاصل از فناوری اطلاعات و ارتباطات همراه با تحول رسانه‌ای، حوزه‌های زیادی را تحت تأثیر خود قرار داده و از جمله شیوه ارتباط، تفکر، کار، عمل و در یک سخن، زندگی اجتماعی انسانها را تغییر داده است؛ به گونه‌ای که امروزه، همه دستاوردهای بشری به سمت الکترونیکی شدن و دسترسی از دور گام برمی‌دارند. در این میان، حوزه تعلیم و تربیت نیز از این تغییرها بی‌بهره نمانده است و می‌توان گفت فناوری‌های نوظهور مانند فناوری‌های نسخه اول و نسخه دوم وب و ابزار تعامل برخط، سیمای تعلیم و تربیت را متحول کرده‌اند و فناوری اطلاعات و ارتباطات امروزه واسطه یادگیری و عنصر مهم آموزش و سیستم‌های یاددهی - یادگیری است. (برزگر، دهقان‌زاده و مقدم‌زاده، 1391)

با توجه به اینکه عصر حاضر، عصر اطلاعات و ارتباطات مجازی و از بین رفتن محدودیتهای زمانی و مکانی از طریق شبکه‌های اجتماعی است، شبکه‌های اجتماعی نقش عمده‌ای در تغییر سبک زندگی، نگرشها، عقاید، باورها و هویت جوانان ایفا می‌کنند (میرپور و گربوئی، 1393). یکی از قابل توجه‌ترین یافته‌های پژوهش رایان و زنوس، میزان بیشتر تمایل افراد گوشه‌گیر و عصبی به گذراندن زمانشان در فیس‌بوک نسبت به افراد غیر منزوی است. (رایان و زنوس، 2011)

ابزارهای شبکه‌های اجتماعی از دید بسیاری از محققان، محرکهای بسیار قدرتمندی برای آموزش و پرورش‌اند (مانکا¹ و همکاران، 2016). از طرفی، تلفنهای هوشمند بهترین وسیله برای استفاده از شبکه‌های اجتماعی در امر آموزش است. (عبدالکریم،² 2015)

داشتن یک یا چند حساب کاربری در سایتهای شبکه‌های اجتماعی به یکی از پر طرفدارترین و سریع‌ترین فعالیتهای اینترنتی تبدیل شده است. برنامه‌های SNS³ هم اکنون صدها میلیون کاربر را جذب کرده و تعدادشان به سرعت در حال رشد است. (لورنزو و همکاران،⁴ 2011)

با پیدایش شبکه‌های اجتماعی، استفاده از آنها جزئی جدایی‌ناپذیر از زندگی بسیاری از دانشجویان در سراسر دنیا شده است و بر همه جوانب زندگی دانشجویی، از جمله میزان مطالعه، عملکرد تحصیلی و سایر مهارتهای تحصیلی آنان تأثیر مستقیم داشته است (کریشر و کارپینسکی،⁵ 2010). گفتنی است که استفاده از شبکه‌های اجتماعی در سطح صنایع برای آموزش، به ندرت دیده می‌شود. (کیچینگ⁶ و همکاران، 2015)

1. Manca

2. Alabdulkareem

3. Social Networking Services

4. Lorenzo, Constantinides & Alarcón

5. Kirschner & Karpinski

6. Kitching

229 ♦ شناسایی و اولویت‌بندی آثار و پیامدهای منفی استفاده از شبکه‌های اجتماعی ...

سایتهای شبکه‌های اجتماعی به افزایش تعداد تماسهای بین کاربران که علایق خود را به اشتراک می‌گذارند و ایجاد جوامع آنلاین و شبکه‌های اجتماعی دیجیتال کمک کرده‌اند (براتیانو و اورزا¹، 2013)، ولی به همان میزان با کاهش زمان مطالعه دانشجویان، سبب اختلال در روند تحصیل آنها می‌شود. (کریشتر و کارینسکی، 2010)

پژوهشی که در سال 2016 انجام شد، بیانگر آن بود که در کشورهای در حال توسعه، میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی در میان اساتید ناچیز بوده است. (بونصر² و همکاران، 2016)

یکی از مقولاتی که رسانه‌ها به آن می‌پردازند، نوعی نفوذ و تأثیرگذاری در میان اعضای جامعه و مخاطبان خود است. بدین ترتیب، رسانه‌ها با ترغیب، تشویق، تبلیغ و حتی ارباب، مخاطبان را وامی‌دارند به قواعد دلخواه صاحبان رسانه اعتقاد پیداکنند. رسانه‌ها از طریق معرفی هنجارهای خاص اجتماعی و الگوها می‌توانند باعث همنوایی و همسویی و به نوعی فرهنگ‌سازی در بین افراد جامعه شوند.

فرهنگ و رسانه، هر دو قابلیت تأثیرگذاری بر هم و تأثیرپذیری از یکدیگر را دارند؛ ضمن اینکه می‌توانند در فرایند فرهنگ‌گرایی و فرهنگ‌پذیری، با تبیین یا تغییر علایق و منافع اجتماعی، به فرهنگ‌سازی مبادرت ورزند. (سوخکیان، 1393؛ نقل از: حسنی فر و ابوالحسنی، 1390)

متأسفانه در ایران در عرصه سیاستگذاری فضای مجازی، به ویژه رسانه‌های جدید، توجه چندانی به نیازهای ارتباطی مخاطبان ایرانی در پیوستن به شبکه‌های اجتماعی نشده است. در حقیقت؛ نگاه منفی به تحولات فناوری در عرصه رسانه‌های جدید و بی‌توجهی به نیازهای ارتباطی مخاطبان، نه تنها ما را از شناخت علمی این‌گونه نیازها دور می‌کند، بلکه زمینه را برای تأثیرگذاری این شبکه‌ها (که بسیاری از مواقع همسو با منافع ملی ما نیست) فراهم می‌آورد (کجا و مرادآبادی، 1391). به عنوان مثال، رسانه با تأثیرگذاری بر ساختار خانواده از یک سو و با ارائه تصویری از جرم از سوی دیگر، بر شکل‌گیری یا کاهش جرائم اجتماعی مؤثر واقع می‌شود. البته این امر قابل انکار نیست که رسانه‌ها آسیبهای اجتماعی نیز به دنبال خواهند داشت. یکی از آسیبهای اجتماعی مهم در کشور ما طلاق است. طلاق نیز مانند سایر پیامدهای اجتماعی تحت تأثیر عوامل متعددی است و تأثیر رسانه‌ها نیز در این مورد می‌تواند به صورت غیر مستقیم باشد. در واقع؛ رسانه‌ها نقشی کلیدی در تبیین شکل‌گیری فشار ناشی از خلأ هنجاری ایفا می‌کنند (سیجل، 2003). رسانه‌ها ممکن است با ارائه تصاویری از چشم و هم‌چشمی عمومی در مورد برخورداری از یک زندگی مرفه، احساس محرومیت نسبی را تشدید کنند و موجب وارد آمدن فشار برای رسیدن به سطوح بالای موفقیت شوند. در واقع؛ صرف نظر از طلاقهایی که به علت عدم شناخت زوجین از یکدیگر صورت می‌گیرد یا طلاقهایی که تنها علت اقتصادی دارند، آنچه به عنوان یک قاعده کلی مطرح می‌شود، برآورده

1. Bratianu & Orzea
2. Abu Elnasr

نشدن توقعاتی است که زوجین از یکدیگر داشته‌اند. رسانه‌ها در شکل‌گیری این توقعات و انتظارات، نقش مهمی دارند. حتی نشان دادن سهولت امر طلاق و از بین بردن قبح آن، می‌تواند در تصمیم‌گیری‌های زوجین مؤثر باشد.

انتقادهای زیادی به شبکه‌های اجتماعی وارد شده است؛ از جمله اینکه دانشجویان ممکن است تصاویر نامناسبی روی پروفایل شبکه اجتماعی خودشان قرار دهند. این تصاویر ممکن است شانس آنها را برای استخدام دولتی در آینده به خطر اندازد؛ زیرا اطلاعات پروفایل آنها از سوی کارفرمایان استخراج می‌شود (مرادی و همکاران، 1393). علاوه بر این، دانشجویانی که از فیس‌بوک استفاده می‌کنند، ساعات اندکی را به مطالعه می‌گذرانند که این می‌تواند تأثیر مضر بر عملکرد تحصیلی‌شان بگذارد. (کریشنر و کارینسکی، 2010)

نتایج پژوهش‌های اور و همکاران (2009) نشان می‌دهد که افراد کم‌رو نسبت به افراد غیر کم‌رو به طور معناداری زمان بیشتری را در استفاده از فیس‌بوک صرف می‌کنند. این نتایج ممکن است از این واقعیت ریشه گرفته باشد که افراد کم‌رو با اضطراب اجتماعی بالا، تمایل دارند به جای تعاملات چهره به چهره، روابط اجتماعی به شیوه برخط داشته باشند و آسایش و آرامش بیشتری احساس کنند. (ابلینگ-وایت، فرانک و لستر، 2007)

از طرفی، شبکه‌های اجتماعی از آنجا که در بخشهای مختلفی همچون حوزه سیاسی، زمینه‌های اقتصادی و آموزش و پرورش کمک شایانی می‌کنند، در زندگی ما نفوذ حیاتی پیدا کرده‌اند (یوسف زبایدی، 2012). لذا با توجه به گسترش روزافزون این شبکه‌ها به ویژه در بین جوانان، داشتن برآوردی از میزان نفوذ آنها در میان دانشجویان که قشر اصلی استفاده‌کننده به شمار می‌روند و بررسی میزان فعالیت آنها و شناسایی اثرات مثبت و منفی استفاده به منظور ارزیابی شرایط و تلاش در جهت ارائه راهکار برای به حداقل رساندن مشکلات ناشی از استفاده از شبکه‌های اجتماعی بسیار ضروری به نظر می‌رسد. هدف این تحقیق، شناسایی و رتبه‌بندی اثرات استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی است تا بر اساس اولویتهای به دست آمده، در جهت از بین بردن اثرات منفی، اقدامات لازم صورت گیرد.

ب) روش و ابزار

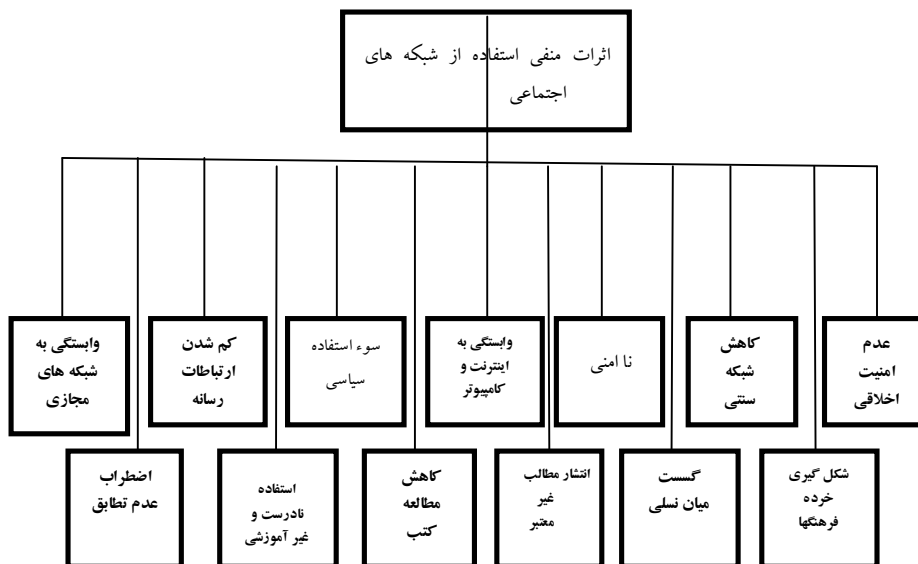
تحقیق حاضر از نظر زمانی، مقطعی؛ از حیث نوع، بنیادی-کاربردی و روش بررسی آن، توصیفی-پیمایشی است. جامعه آماری پژوهش، دانشجویان مشغول به تحصیل دانشگاه سیستان و بلوچستان در سال تحصیلی 94-95 است. به منظور شناسایی و اولویت‌بندی عوامل و مؤلفه‌ها از روش نمونه‌گیری تصادفی استفاده شد که 34 نفر به سؤالات پرسشنامه‌ها پاسخ دادند.

شناسایی و اولویت‌بندی آثار و پیامدهای منفی استفاده از شبکه‌های اجتماعی ... ♦ 231

روش گردآوری اطلاعات مورد نیاز در مرحله تدوین ادبیات؛ کتابخانه‌ای، جستجو در اینترنت، مطالعه مقالات، کتب، مجلات، پایان‌نامه‌ها و سایر پایگاه‌های علمی معتبر بود و برای جمع‌آوری اطلاعات میدانی، از ابزار پرسشنامه استفاده شد. پرسشنامه شماره یک با هدف شناسایی آثار و پیامدهای منفی استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی و پرسشنامه شماره دو با هدف رتبه‌بندی این عوامل بر اساس مقایسات زوجی طراحی شد. پایایی پرسشنامه با استفاده از محاسبه نرخ ناسازگاری به روش گوگوس و بوچر مورد تأیید قرار گرفته است. نرخ ناسازگاری، 0/002 محاسبه شده است که چون کمتر از 0/1 است، پاسخها دارای سازگاری قلمداد می‌شوند.

در این تحقیق برای به دست آوردن وزن نسبی‌بندی آثار و پیامدهای منفی استفاده از شبکه‌های اجتماعی مجازی، از تکنیک تحلیل سلسله‌مراتبی فازی و روش معرفی شده توسط چانگ استفاده شد، که شامل مراحل ذیل است:

مرحله 1: ترسیم درخت سلسله‌مراتبی؛ در این مرحله، ساختار سلسله‌مراتب تصمیم را با استفاده از سطوح هدف معیار و گزینه ترسیم می‌کنیم.

نمودار 1: درخت سلسله مراتبی

مرحله 2: تشکیل ماتریس قضاوت زوجی؛ ماتریس‌های توافقی را طبق درخت تصمیم و با استفاده از نظرات خبرگان در قالب اعداد مثلثی فازی تشکیل می‌دهیم.

مرحله 3: میانگین حسابی نظرات؛ میانگین حسابی نظرات تصمیم گیرندگان را محاسبه می کنیم.

$$\tilde{a}_{ij} = \frac{\sum_{k=1}^{p_{ij}} a_{ijk}}{p_{ij}} \quad (1)$$

مرحله 4: محاسبه مجموع عناصر سطر؛ مجموع عناصر سطرها را محاسبه می کنیم:

$$\tilde{S}_i = \sum_{j=1}^n \tilde{a}_{ij} \quad i = 1, 2, \dots, n \quad (2)$$

مرحله 5: نرمالایز کردن؛ به منظور نرمالایز کردن اوزان سطرها، مجموع هر سطر بر مجموع

سطرها تقسیم می شود:

$$M_i = \frac{\tilde{S}_i}{SS} = S_i \times [SS]^{-1} \quad (3)$$

مرحله 6: تعیین درجه احتمال بزرگ تر بودن؛ در این مرحله، درجه احتمال بزرگ تر بودن هر کدام از

M_i ها نسبت به سایر M_i ها سنجیده می شود تا اوزان اولیه غیر نرمالایز شده برای ماتریس مورد نظر به

دست آید. درجه احتمال بزرگ تر بودن عدد فازی محدب M از K عدد فازی محدب دیگر

$(i=1, 2, 3, \dots, k; M_i)$ به صورت ذیل بیان می شود:

$$V(M \geq M_1, M_2, \dots, M_3) = V[(M \geq M_1), (M \geq M_2), \dots, (M \geq M_3)] = \min_{i=1, 2, \dots} V(M \geq M_i) \quad (4)$$

فرمول محاسبه درجه احتمال بزرگ تر بودن:

$$5 \mu_{M_2}(d) = V(M_2 > M_1)$$

$$1 \begin{cases} \text{if: } m_2 \geq m_1 \\ \text{if: } l_2 \geq u_1 \end{cases} = \frac{0}{(l_1 - u_2) / ((m_2 - u_2) - (m_1 - l_1))}$$

مرحله 7: نرمالایز کردن بردار اوزان؛ به منظور نرمالایز کردن بردار اوزان، لازم است درایه های هر وزن

را بر مجموع درایه های آن وزن تقسیم کنیم، به بیان ریاضی داریم:

$$w = \left(\frac{d'(A_1)}{\sum_{i=1}^n d'(A_i)}, \frac{d'(A_2)}{\sum_{i=1}^n d'(A_i)}, \dots, \frac{d'(A_n)}{\sum_{i=1}^n d'(A_i)} \right) \quad (6)$$

مرحله 8: ترکیب اوزان؛ با ترکیب وزنهای گزینه و معیارها، وزن نهایی گزینه را به دست می آوریم:

$$\square_{i=1}^n w_i r_{ij} \quad (7)$$

ج) یافته‌ها

امروزه کشور ما در استفاده از شبکه‌های اجتماعی در امر آموزش، در مرحله خروج از انجماد قرار دارد. این شبکه‌ها می‌توانند مفید، باعث رشد و ارتقای سطح دانش و آگاهی جامعه و نیز موجب ارتباط بین جوامع مختلف باشند و مفهوم دهکده جهانی را به طور واقعی تر فراهم کنند. اما استفاده از این شبکه‌های پرکاربرد، اثرات سویی نیز به دنبال دارد. به عنوان مثال، پس از مدتی به دلیل کاهش ارتباطات چهره به چهره و همچنین افزایش ناقل عصبی دوپامین، وابستگی به این شبکه‌های اجتماعی افزایش می‌کند. از سوی دیگر، به دلیل اینکه افراد اطلاعات خود را با طیف وسیعی از افراد یا حتی شرکتهای ارائه‌دهنده خدمات به اشتراک می‌گذارند، وبسایتهای شبکه اجتماعی حجم قابل توجهی از اطلاعات شخصی کاربران را در اختیار دارند؛ لذا امکان سوءاستفاده شرکتهای تجاری، دولتها و افراد دیگر از این اطلاعات، همواره از دغدغه‌های اصلی مطرح درباره این شبکه‌هاست. این شبکه‌ها عرصه ارتباطات سیاسی را نیز متحول کرده‌اند. فعالیتهای کاربران در حوزه سیاسی در شبکه‌های اجتماعی، بر وقایع سیاسی در دنیای واقعی مؤثر بوده است.

شبکه‌های اجتماعی، امکان اتصال انسانها را در سراسر جهان به طور غیرقابل تصوری افزایش داده‌اند. با این همه، برخی از متخصصان فناوری، جامعه‌شناسان و روان‌شناسان می‌گویند کاربران شبکه‌های اجتماعی نسبت به دیگرانی که در آن حضور ندارند، یا بهره کمتری از آن می‌برند، «تنهاتر» و «خودشيفته‌تر» شده‌اند! حتی بیماری‌های جسمی و روحی هم کاربران را تهدید می‌کند.

به طور کلی، نتایج به دست آمده از پرسشنامه‌های توزیع شده، حاکی از آن است که شبکه اجتماعی تلگرام با 88 درصد، محبوب‌ترین شبکه در میان دانشجویان بوده است (نمودار 2). همچنین نتایج نشان تنها سه درصد افراد، کمتر از یک سال است که با شبکه‌های اجتماعی آشنایی دارند (جدول 2) و 44 درصد بیش از چهار ساعت در روز از این شبکه‌ها استفاده می‌کنند (جدول 3).

نمودار 2: درصد استفاده از شبکه‌های اجتماعی مختلف

جدول 2: میزان آشنایی با شبکه‌های اجتماعی بر حسب سال

سال	تعداد	درصد
0-1	1	3
1-2	3	9
2-3	4	12
3-4	7	21
4-5	9	26
5 به بالا	10	29
مجموع	34	

جدول 3: میزان استفاده از شبکه‌های اجتماعی بر حسب ساعت

ساعت	تعداد	درصد
2-0	10	29%
4-2	9	26%
6-4	10	29%
به بالا 6	5	15%
مجموع	34	

همچنین 13 آیتم در پژوهش انجام شده شناسایی شده است که عواملی مانند به وجود آمدن ناامنی و فرهنگ مصرف‌کنندگی، استفاده نادرست و غیر آموزشی از برنامه‌ها، نگرش دانشجویان به سمت ارزشها و باورهای اجتماعی غیر سنتی هویتی، شکل‌گیری خرده‌فرهنگهای مختلف و انتشار مطالب آموزشی غیر معتبر یا نادرست، دارای ارزشی برابر بوده و در بالاترین سطح اولویت، برای کاهش اثرات مخرب شبکه‌های اجتماعی قرار دارند. از سوی دیگر، عواملی مانند کم شدن ارتباطات رسانه‌ای، به وجود آمدن اضطراب ناشی از عدم انطباق جهان مجازی با جهان واقعی و ایجاد وابستگی به شبکه‌های مجازی در پایین سطح قرار دارند که این امر نشان می‌دهد از نظر پاسخ‌دهندگان به پرسشنامه پژوهش، این عوامل در سطح ارزشی پایین‌تری قرار گرفته‌اند یا تا حدودی اثرات منفی آنها کاهش پیدا کرده است. عوامل شناسایی شده و رتبه‌بندی صورت گرفته در جدول 4 نشان داده شده است.

به وجود آمدن ناامنی و فرهنگ مصرف‌کنندگی	0.120
نگرش دانشجویان به سمت ارزشها	0.120
انتشار مطالب آموزشی غیر معتبر یا نادرست	0.120
استفاده نادرست و غیر آموزشی از برنامه‌ها	0.112
سوء استفاده‌های سیاسی	0.095
کاهش سرانه مطالعه کتب	0.081

به وجود آمدن اضطراب ناشی از عدم انطباق جهان مجازی با جهان واقعی	0.080
عدم امنیت اخلاقی و ازدیاد طلاق	0.063
گسست میان نسلی	0.057
از هم گسیختگی شبکه‌های سستی روابط و کاهش ارتباطات چهره به چهره	0.050
وابستگی به اینترنت، کامپیوتر و موبایل	0.046
ایجاد وابستگی به شبکه‌های مجازی	0.045
کم شدن ارتباطات رسانه‌ای	0.012

د) بحث و نتیجه‌گیری

امروزه شمار کثیری از کاربران با اهداف مختلف در شبکه‌های اجتماعی مجازی عضو شده و به فعالیتهای گوناگون می‌پردازند. با توجه به افزایش تصاعدی کاربران شبکه‌های اجتماعی و کارکردهای آن نمی‌توان از تأثیر این شبکه‌ها غافل ماند. یکی از ویژگی‌های مهم شبکه‌های اجتماعی این است که به مکانی برای اشتراک‌گذاری دانش تبدیل شده‌اند. تنوع کاربران و دانش به اشتراک گذاشته شده در شبکه‌های اجتماعی بسیار زیاد است. از این رو، می‌توان به اهمیت و ضرورت این شبکه‌ها به عنوان ابزاری در جهت بهبود آموزش و یادگیری توجه کرد (زاهد بابلان، 1393). اهمیت موضوع، زمانی بیشتر می‌شود که بدانیم درصد عظیمی از مخاطبان این رسانه‌ها را جوانان تشکیل می‌دهند که از نظر توسعه، مهم‌ترین سرمایه انسانی هر کشور تلقی می‌شوند. نیاز به ارزیابی شبکه‌های اجتماعی، ایجاد کرده است که روش‌شناسی‌های مختلفی برای ارزیابی این شبکه‌ها معرفی شود. در هیچ یک از تحقیقات انجام شده در کشور ما از روش AHP فازی برای رتبه‌بندی عوامل و پیامدهای منفی اثرگذار به صورت جامع استفاده نشده بود. در این پژوهش از روش AHP فازی چانگ استفاده کرده‌ایم. این روش، تمامی ارتباطات بین مؤلفه‌ها را در نظر گرفته و در ارزیابی از الفاظ زبانی به جای اعداد استفاده کرده و در نهایت، وزن نسبی هر یک از مؤلفه‌ها را مشخص کرده است.

رتبه‌بندی ابعاد منفی سیزده‌گانه شناسایی شده در استفاده از شبکه‌های اجتماعی، حاکی از آن است که ابعاد به وجود آمدن ناامنی و فرهنگ مصرف‌کنندگی، استفاده نادرست و غیر آموزشی از برنامه‌ها، داده نگرش دانشجویان به سمت ارزشها و باورهای اجتماعی غیر سنتی هویتی و شکل‌گیری خرده‌فرهنگهای مختلف و انتشار مطالب آموزشی غیر معتبر یا نادرست، دارای ارزشی برابر بوده و از دیدگاه دانشجویان دارای بالاترین اهمیت‌اند.

از میان رفتن محدودیت مکان و زمان، نبود کنترل و انتقاد، ناشناس ماندن، دستیابی به اطلاعات در خصوص هر نوع موضوعی، امکان خیال‌پردازی و تنوع گوناگون محیط‌های اینترنتی، فرصت مناسبی را برای بروز خلاقیت فراهم می‌کند. شناخت فناوری‌های نوین، استفاده از رایانه و شبکه‌های مبتنی بر آن، استفاده به موقع و صحیح از آنها را راه‌گشای کشورهای در حال توسعه در صحنه رقابت جهانی و ارائه

236 ♦ فرهنگ در دانشگاه اسلامی 23

خدمات به شهروندان دانسته است (حقیقی، 1388). اما در واقع؛ پتانسیلهای مثبت و کاربردی که جنبه‌های گوناگون زندگی انسان را تحت تأثیر جنبه‌های منفی قرار خواهد داد. با توجه به انتشار اطلاعات در مورد موضوعهای مختلف و نبود امکان نظارت بر اطلاعات منتشر شده، امکان نشر اطلاعات نادرست قوت خواهد گرفت. لذا توجه به این امر در نظر پاسخ‌دهندگان مهم تلقی شده است. از سوی دیگر، کالاهای مصرفی، هم در بحث هویت و هم سبک زندگی، نقشی اساسی دارند. آنچه گروه‌های دارای خرده‌فرهنگی خاص را از دیگر مجموعه‌های فرهنگی جدا می‌کند، روش مصرف کالا است. (علیخواه و پورجعفری، 1391؛ نقل از: کارباین و لان‌گرت، 2002)

همایی و اشرافی ریزی (1392) معتقدند وجود مشکلات اقتصادی و فعال نبودن در زمینه تحقیقات، موانعی‌اند که باعث فاصله بین کتاب و کتابخوانی می‌شوند و از آنجا که ماهواره، رایانه، ویدئو و... در حال حاضر جایگاه ویژه‌ای را در روند آموزشی و یادگیری به خود اختصاص داده‌اند، به عنوان رسانه‌های آموزشی نقش گسترده‌ای در توسعه ساختاری و اجتماعی در میان جوامع بشری و همچنین انتقال پیام فرهنگ و جلوه‌های غنی در ابعاد مثبت یا منفی پیدا کرده‌اند و تا حد زیادی رسانه‌های نوشتاری نظیر کتاب - مجلات و ... را تحت الشعاع قرار داده‌اند. دلیل تأکید به افزایش سرانه مطالعه کتاب، قابل اتکا بودن آن نسبت به اطلاعات موجود در شبکه‌های اجتماعی است؛ زیرا در زمان چاپ کتاب، نظارت‌های سخت‌گیرانه‌ای صورت می‌گیرد.

بر خلاف تصور محققان، برای عامل عدم امنیت اخلاقی و ازدیاد طلاق، ارزشی متوسط به دست آمده است یا برای عامل وابستگی به شبکه‌های مجازی، اولویت پایین تری در نظر گرفته شده است. می‌توان اینگونه استنباط کرد که دانشجویان، تأثیر عوامل مذکور را نه به دلیل تأثیر اندک در زندگی، بلکه به دلیل تأثیر کمتر در حین روند آموزشی و یادگیری مطالب در محیط دانشگاهی، کمتر دانسته‌اند. این امر نشان می‌دهد نگرش کلی دانشجویان، بیشتر مبتنی بر روند آموزشی بوده و وجود چنین نگرشی در میان آنها می‌تواند به بهبود روند آموزشی کمک و اثرات سوء فرهنگی و اجتماعی را کم‌رنگ‌تر کند.

جدول 4. پیشنهادها برای هر یک از ابعاد شناسایی شده (نویسندگان؛ کاظمی، 1393؛ امیری، 1394)

کم شدن ارتباطات رسانه‌ای (تلویزیون، رادیو و ...)	ایجاد وابستگی به شبکه‌های مجازی
• گسترش تبلیغات رسانه‌ای • ایجاد تنوع در برنامه‌ها • توجه به نیازها و خواسته‌های دانشجویان و گنجاندن آنها در برنامه‌ها	• تلاش برای ارتقای فرهنگ استفاده از این شبکه‌ها • پر کردن اوقات فراغت دانشجویان به کمک تدارک برنامه‌های ورزشی و تفریحی
سوء استفاده‌های سیاسی	وابستگی به اینترنت، کامپیوتر و موبایل
• معرفی شبکه‌های اجتماعی معتبر به دانشجویان و ترغیب دانشجویان به استفاده از آنها	• تلاش جهت ارائه راهکارهایی برای کاهش قیمت کامپیوتر، موبایل و هزینه‌های اینترنت • ارائه اینترنت رایگان و سرعت بالا به دانشجویان در مکان‌های مختلف • بهبود زیرساخت‌های ارتباطی در امر فناوری اطلاعات

شناسایی و اولویت‌بندی آثار و پیامدهای منفی استفاده از شبکه‌های اجتماعی ... ♦ 237

از هم گسیختگی شبکه‌های سنتی روابط و کاهش ارتباطات چهره به چهره	به وجود آمدن نا امنی و فرهنگ مصرف‌کنندگی
• تلاش جهت ارتقای فرهنگ استفاده از این شبکه‌ها • برگزاری همایش‌هایی جهت نشان دادن عوارض کاهش ارتباطات چهره به چهره • برگزاری اردوها، جلسه‌ها و یا میهمانی‌هایی جهت افزایش ارتباطات میان دانشجویان	• معرفی شبکه‌های اجتماعی معتبر به دانشجویان و ترغیب دانشجویان به استفاده از آنها • آموزش نحوه استفاده از قابلیت‌های امنیتی شبکه‌های اجتماعی پر کاربرد • تلاش جهت ارتقای فرهنگ استفاده و از بین بردن فرهنگ مصرف‌کنندگی صرف
به وجود آمدن اضطراب ناشی از عدم انطباق جهان مجازی با جهان واقعی	عدم امنیت اخلاقی و ازدیاد طلاق
• ارائه دوره‌های مشاوره رایگان به دانشجویان • برگزاری همایش‌هایی برای آگاه کردن دانشجویان از اثرات سوء شبکه‌ها و ارائه راهکارهایی برای استفاده مناسب • ایجاد خودکنترلی و خودایمنی در آنها برای استفاده بهینه از فناوری‌های جدید	• ارائه دوره‌های مشاوره رایگان به دانشجویان • فرهنگ سازی و آماده سازی فکری جهت استفاده از این شبکه‌ها به خصوص برای دانشجویان جدید الورود • ایجاد تیم‌هایی جهت شناسایی شبکه‌های جدید قبل از فراگیر شدن آنها و برنامه ریزی برای مواجهه شدن با آنها
کاهش سرانه مطالعه کتب	استفاده نادرست و غیر آموزشی از برنامه‌ها
• برگزاری نمایشگاه‌های کتاب و ایجاد تخفیف‌های ویژه برای دانشجویان • گسترش تبلیغات جهت مطالعه کتب در شبکه‌های اجتماعی و سایر رسانه‌ها (راديو، تلویزیون و ...) • برگزاری مسابقات کتاب خوانی و در نظر گرفتن جوایز نفیس جهت افزایش انگیزه • معرفی کتب پر فروش به دانشجویان	• فرهنگ سازی • گسترش کانال‌ها، گروه‌ها و صفحات علمی معتبر از سوی دانشکده یا دانشگاه
گسست میان نسلی	انتشار مطالب آموزشی غیر معتبر یا نادرست
• برگزاری همایش‌هایی برای گروه‌های سنی مختلف جهت کاهش اثر گسست میان نسلی • ارائه مشاور رایگان به دانشجویان و خانواده‌هایشان	• ایجاد تیم‌هایی جهت بررسی مطالب آموزشی به اشتراک گذاری شده در کانال‌ها و گروه‌های آموزشی ایجاد شده جهت بررسی صحت اطلاعات • ایجاد بروشورهای مرتبط با مطالب آموزشی پر کاربرد و مهم هر دانشکده • فراهم نمودن بسترهایی جهت گسترش ارتباطات میان استاد و دانشجو جهت کمرنگ نمودن اثرات اطلاعات نادرست
نگرش دانشجویان به سمت ارزشها و باورهای اجتماعی غیرسنتی هویتی و شکل‌گیری خرده فرهنگهای مختلف	
• جلوگیری از کشاندن روابط فضای مجازی به فضای واقعی • گسترش تبلیغات جهت حفظ فرهنگ‌های موجود • برگزاری همایش‌ها و فستیوال‌هایی با مضمون حفظ فرهنگ‌های سنتی	

منابع

- امیرپور، مهناز و مریم گریوانی (1393). «تأثیر شبکه‌های اجتماعی بر سبک زندگی جوانان». *دانش انتظامی خراسان شمالی*، سال اول، ش 3: 23-39.
- امیری، نجات و اصحاب حبیب‌زاده (1394). «تحلیل وضعیت شبکه‌های اجتماعی مجازی بر اساس مدل SWOT». *راهبرد اجتماعی فرهنگی*، سال پنجم، ش 17: 35-7.
- برزگر، راضیه؛ حسین دهقان‌زاده و اصغر مقدم‌زاده (1391). «از یادگیری الکترونیکی تا یادگیری سیار: مبانی نظری». *دانشکده مجازی دانشگاه علوم پزشکی شیراز*، دوره سوم، ش 2.
- حسنی فر، عبدالرحمان و الهه ابوالحسنی (1390). «بررسی نقش تلویزیون در حوزه نقد و شیوه مناظره». *مطالعات میان‌رشته‌ای در رسانه و فرهنگ*، ش 2.
- حقیقی، مهرداد (1388). *مجازی سازی راهکاری برای آینده*، دومین کنفرانس بین‌المللی شهرداری الکترونیکی.
- زاهد بابلان، عادل؛ مهدی معینی کیا، علی خالق خواه و ابراهیم آریانی (1393). «اهمیت و ضرورت شبکه‌های اجتماعی مجازی به عنوان ابزاری برای آموزش و یادگیری». *همایش ملی مهندسی رایانه و مدیریت فناوری اطلاعات*. تهران: شرکت علم و صنعت طلوع فرزین.
- سوخکیان، هدایت؛ وحید چوپانکاره، علیرضا اژدری و جمشید امامی (1393). «نقش رسانه‌ها در هدایت فرهنگ عمومی». *رسانه و فرهنگ* (پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی)، سال چهارم، ش 2 (پاییز و زمستان): 73-8.
- علیخواه، فردین و متین پورجعفری (1391). «تأملی بر خرده‌فرهنگ جوانان». *راهبرد فرهنگ*، ش 20.
- کاظمی، مهدی (1393). «بررسی تأثیرات آسیب‌های شبکه‌های اجتماعی مجازی بر قدرت نرم جمهوری اسلامی ایران». *مطالعات عملیات روانی*، سال یازدهم، ش 41 (پاییز و زمستان).
- کیا، علی‌اصغر و یونس نوری مرادآبادی (1391). «عوامل مرتبط با گرایش دانشجویان به شبکه اجتماعی فیس‌بوک؛ بررسی تطبیقی دانشجویان ایران و آمریکا». *مطالعات فرهنگ ارتباطات*، دوره سیزدهم، ش 49: 181-2.
- مرادی، شهاب؛ مجتبی رجب‌پور و فرحناز کیان ارثی (1393). «انتیژه‌های استفاده از شبکه‌های مجازی اجتماعی». *فرهنگ در دانشگاه اسلامی*، سال چهارم، ش 1 (بهار).
- همایی و اشرفی ریزی (1392). *بررسی راهکارهای ترویج فرهنگ مطالعه و کتابخوانی*. ماهنامه علمی تخصصی صدای جمهوری اسلامی ایران، سال یازدهم، شماره 69، فروردین 1392.
- Abu Elnasr, E. Sobaih; Mohamed A. Mustafa, Parvis Ghandforoush, Mahmood Khan (2016). "To Use or Not to Use? Social Media in Higher Education in Developing Countries". *Computers in Human Behavior*, Vol. 58: 296-305.

- Alabdulkareem, Saleh Abdullah (2015). **“Exploring the Use and the Impacts of Social Media on Teaching and Learning Science in Saudi”**. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, Vol. 182: 213-224.
- Alikhah, Fardin & Matin Pourjafari (2012). **“A Look on the Micro-Culture of the Youth”**. *Culture Strategy*, N. 20.
- Amiri, Nejat & Ashab Habibzadeh (2015). **“Review of Social Networks based on SWOT”**. *Social Strategy Journal*, Y. 5, N. 17: 7-35.
- Amirpour, Mahnaz & Maryam Garivani (2014). **“Effect of Social Networks on Youth Lifestyle”**. *North Khorasan Military Journal*, Y. 1, N. 3: 23-39.
- Barzegar, Razihe; Hossein Dehghanzadeh & Asghar MoghadamZadeh (2012). **“From E-Learning to Portable Learning: Theories”**. *Shiraz Medical College*, P. 3, N. 2.
- Bratianu, Constatin & Ivona Orzea (2013). **“Knowledge Strategies in Using Social Networks”**. *Management Dynamics in the Knowledge Economy*, Vol. 1, No. 1: 25-3.
- Ebeling-Witte, S.; M.L. Frank & D. Lester (2007). **“Shyness, Internet Use, and Personality”**. *Cyber Psychology and Behavior*, 10: 713-716.
- Haghghi, Mehrdad(2007). **“Virtualization, a solution for future”**. *second international conference of electronic municipal*
- Hasanifar, Abdurrahman & Elaheh Abolhasani (2011). **“Review of the Effect of TV on the Domain of Debate and Criticism”**. *Interdisciplinary Studies Journal of Media and Culture*, No. 2.
- Homaei, Mehdi & Ashrafi rizi, Hossein(2013). **“Investigation on methods of book-reading culture promotion”**. *Voice of Islamic Republic Of Iran*. Y.11, N. 69.
- Kazemi, Mehdi (2014). **“Review of Issues of Social Networks on the Soft Power of Iran”**. *Journal of Psychological Operation Researchs*, Y. 11, N. 41, Fall-Winter.
- Kia, Aliasghar & Yunus Noori Moradabadi (2012). **“Elements Related to Students’ Tension to Facebook, Contingency Study of Students in Iran and the USA”**. *Studies of Culture-Communications*, P. 13, N. 49: 2-181.
- Kirschner, P.A. & A.C. Karpinski (2010). **“Facebook and Academic Performance”**. *Computers in Human Behaviour*, 26: 1237-1245.
- Kitching, Fiona; Margaret Winbolt, Aleece MacPhail & Joseph E. Ibrahim (2015). **“Web-based Social Media for Professional Medical Education: Perspectives of Senior Stakeholders in the Nursing Home Sector”**. *Nurse Education Today*, Vol. 35, Issue 12: 1192-1198.
- Lorenzo-Romero, Carlota; Efthymios Constantinides, María Del Carmen Alarcón Del Amo (2011). **“Consumer Adoption of Social Networking Sites: Implications for Theory and Practice”**. *Journal of Research in Interactive Marketing*, Vol. 5, Iss: 2/3: 170-188.

- Manca, Stefania & Maria Ranieri (2016). **“Facebook and the others. Potentials and Obstacles of Social Media for Teaching in Higher Education”**. *Computers & Education*, Vol. 95, April: 216-230.
- Moradi, Shahab; Mojtaba Rajabpur & Farahnaz Kianersi (2014). **“Motivations of Using Social Networks”**. *Culture in Islamic University Journal*, Year 4, N. 1, spring.
- Ryan, Tracii & Sophia Xenos (2011). **“Who Uses Facebook? An Investigation into the Relationship between the Big Five, Shyness, Narcissism, Loneliness, and Facebook Usage”**. *Computers in Human Behaviour*, 27: 1658-1664.
- Siegel, L.J. (2003). *Criminology*. C.A. Belmont. Wads Worth. P. 193.
- Sukhakian, Hedayat; Vahid Chupankareh, Alireza Ajdari & Jamshid Emami (2014). **“The Role of Media in the Public Culture Guidance”**. *Media and Culture, Humanities Institute*, Y. 4, N. 2, Fall-Winter: 8-73.
- Yousef Zaidieh, Ashraf Jalal (2012). **“The Use of Social Networking in Education: Challenges and Opportunities”**. *World of Computer Science and Information Technology Journal*, Vol. 2, No. 1: 18-21.
- Zahed Babolan, Adel; Mehdi Moeini Kia, Ali Khaleghkhah & Ebrahim Ariani (2014). **“The Importance of Using Social Networks as an Educational Tool”**. *IT & Computer Engineering Congress*. Tehran: Tolou Farzin Company.

